

Spurningur um at taka ábyrgd

Fólkafundur á Varmakeldustevnu 5. juli 1998

Fyri 16 árum síðani hevði eg tann heitur, at halda fundarøðu her í samband við Varmakeldustevnuna. Nógv vatn er runnið í sjógvi síðani tá, og nógv er hent bæði her í Fuglafirði og í Føroyum sum heild hesi árin.

Tá fyrst í áttatiárunum var føroyska samfelagið merkt av, at búskaparlaga gongdin var váralig. Vit innfluttu nógv meira enn vit útluttu. Innflutningurin fór mest til privatnýtslu og iløgur, sum einki kastaðu av sær. Okkara skipafloiti varð trongdur meira og meira burtur av fjarleiðum og mátti koma inn á ta frammanundan hart troystu heimaleiðurnar. Hugurin at gera iløgur í fiskiskip var lítill, og fleiri av teimum nýggjastu skipunum vórðu seld av landinum.

Lítill og eingin peningur var í landinum. Lutfalsliga nógvur peningur var farin til almennar iløgur, og almennu rakstrarútreiðslurnar vuku samsvarandi. Neyðugt var at tálma bæði almennum ilögum, rakstri og privatnýtsluni. Trupult var at gera iløgur í vinnulívið, sum tí ikki megnaði at skapa nóg stórar inntøkur til samfelagið. Ein av avleiðingunum var eitt ávíst arbeiðsloysi, og meinast rakti tað sum vanligt útjaðarøkini. Serliga ring var støðan hjá ungfolki millum 16 og 20 ár. Stórir partur av fiskiflotanum var í kreppu og mátti fáa kreppuhjál, fyri at alt ikki skuldi steðga upp.

Tað eydnaðist tó at fáa vent tí búskaparlaga gongdina, sloeðis at betri javnvág varð millum landsins inntøkur og útreiðslur. Figgjarliga gongdin kom inn á eina positiva leið, og útlitini fyri framtíðini gjørdust bjartari.

Tann dapra búskaparlaga myndin frá fyrst í 80 árunum vendi fyri eitt bil fullkomuligani ta seinnu helvtina. Tey flestu munnu minnast, hvussu ilögurnar vuku um alt mark. Vit fingi skipapakkar, framhaldandi útbýgging av flakavirkjum og handilsbygningum, byggimarknaðurin og búskapurin varð yvirupphitaður, og áðrenn nakar gav sær far um tað, varð samlaða úttanlands-skuldin vaksin í næstan 9 mia. kr. Ein stórir partur var privatskuld, sum landskassin veðhelt fyri og sostatt so við og við kom at hanga uppá. Forbrúks- og iløgurskapurin kom í hæddina í 1988/89, og tað endaliga skreðlið kom við bankakreppuni í 1993.

Elif Samuelsen helt røðu á varmakeldu, um at taka ábyrgd og at sýna varsemi.

Ofta hevur verið spurt, hvør hevði skyldina fyri, at tað gekk so út av lagi galið, at alt føroyska samfelagið í roynd og veru skuldi fara á húsagang. Eg hugsi, at tey flestu í dag eru komin til ta sannføring, at skyldina høvdu vit føroyingar sjálvir.

Lands- og kommunalpolitikkari, sum tóku avgerðirnar um at brúka teir nógvu pengarnar. Lángevartarnir og lánatakarnir, sum báðir - í tí løtuni - vóru nøgdur við tann handlin, teir høvdu gjørt.

Allir partar hava úttan iva tikið sínar avgerðir í allar bestu meining. Og allir hava blint litið á, at hin parturin visti, hvat hann gjørdi.

Lat okkum taka trý hugsað dømi:

Tá ið vinnulívsmaðurin er komin til lángevaran, so hevur lángevaran hugsa - sum so, at vil hin so endiliga læna, og trýr uppá projektið, og ikki minst, kann hann koma við einum góðum veðhaldi - helst frá tí

almenna - so er tað ein góður handil fyri okkum. Og tað almenna í sínum lagi vil sjálvandi ikki forða vinnulívinum at mennast. Tá ið biðið verður um veðhald, so varð gingið út frá, at hinir hava tryggjað sær, at projektið er í lagi. Men seinni fór virkið á heysin og hinir hingu uppá skuldina. Hvør hevði skyldina?

Tá ið unga parið kom inn á peningastovnin at biðja um lán til at byggja nýggj hús,

so er søgan tann sama. Peningastovnarir liva av at handla við pengum, og teir fluttu yvir av gjaldfóri, tí landsmyndugleikarnir høvdu ikki steðgað rentuspekulátiónini tókum tíma. Peningastovnarir høvdu veðhald í húsunum og inntøkuni hjá tí unga parinum og vóru sostatt 100% dekkjaðir. Tað unga parið, sum bæði høvdu gott arbeiði, fóru avstað við nógvi stóri láni, enn tey upprunaliga høvdu ætlað. Tann standandi spur-

ningurin - aftaná at annað ella bæði mistu fyrst arbeiðið og seinnu húsini - hevur síðani verið: Hvør hevði skyldina?

Ella tá ið kommunustýrið kom til landsstýrið at biðja um loyvi at taka upp lán, tí lógin sigur, at landsstýrið skal geva loyvi í hvørjum einstøkum føri. Landsmyndugleikin hevur helst hugsað sum so, at tá ið kommunustýrið, sum er eitt fólkavalt forum, hevur samtykt at taka lánið, so kunnu vit ikki forða menningini. Kommunustýrið hugsar sum so, at tá ið landsins hægsta vald hevur givið sítt væsigni, so má tað vera rætt, sum vit gera. Men seinni gekk sum kunnugt galið? Hvør hevði skyldina?

Tað lættasta hevði verið at sagt, at allir partar høvdu sín part í skyldini. Men tað er ikki eitt nøktandi svar. Tað hevur eisini verið sagt, at tað er ein spurningur um moral. Tað er tað sjálvandi eisini, bæði fyri lángevara og lánakara, men tann frágreiðingin er ikki nóg ítøkilig. Tað sum stendur eftir, og tað sum vit ikki sleppa úttanum, er, at tað í seinasta enda er ein spurningur um ábyrgd. Um viljan til at átaka sær persónliga ábyrgd.

Eg veit ikki, um tað er eitt lyndissegðkenni fyri okkum føroyingar, at vit hava ilt við at átaka okkum ta ultimativu ábyrgdina. Nógvi týðir uppá, at vit hava havt lyndi til at skúgva ábyrgdina yvir á onnur ella okkurt annað ístaðin fyri at viðurkenna, at eg sjálvur og eingin annar stendur við tí endaligu, treytaleysu ábyrgdini fyri mína avgerð ella mína handling.

Onkur hevur borið í bótflaka fyri føroyskar politikkarar og teirra manglandi vilja at átaka sær ábyrgd fyri sínum politisku avgerðunum við at siga, at tað er Heimastýrislógin, sum er orsøkin til, at føroyingar handla ábyrgdarleys, tí hin tekur ábyrgdina frá okkum. Hetta er enn eitt talandi dømi um tann mest himmalrøpandi mangulin upp á ábyrgdarkenslu. Ríkisfelagskapurin tekur onga ábyrgd frá okkum. Eingin og einki tekur meira ábyrgd frá okkum, enn vit sjálv av egnum vilja lata okkum av hondum.

Danska stjórnin og Føroya landsstýri gjørdu fyri einum mánaði síðani eina avtalu, sum skuldi reinsa upp í teimum ógreiðu víðurskiftunum landanna millum, serliga í kjalarværrinum av bankamálum. Í 8. artíkli í hesi avtaluni stendur: "Danska stjórnin og Føroya Landsstýri eru